

силами. Церква є модератором в міжконфесійних і державно-церковних відносинах, подеколи більш вдалим і результативним, ніж сама держава чи громадські організації. Про це, зокрема, свідчить діяльність Всеукраїнської Ради Церков і релігійних організацій. Церква часто виступає в ролі суспільного алярміста, актуалізуючи екологічні проблеми, виявляючи соціальні недуги (корупція, жадність, продажність тощо) та пропонуючи шляхи їх подолання. Нові функції, які не притаманні класичній природі Церкви як інституту, що знаходиться в опозиції до влади кесаря і звик до глухої оборони ба навіть підпілля в епоху деспотій – індивідуальних, класових, партійних, нині змінюють саму церкву. Вона стає іншою: з пасивної, залежної, наляканої, безініціативної, забобонної перетворюється у своєрідний двигун українського суспільства.

Від 1991 року українські суспільні інституції неодмінно тримали першість у цивілізаційному поступі України. Церква дзеркально відображала стан суспільства у його планах, очікуваннях, надіях. Але відсутність значних змін в соціальній і політичній сфері виштовхує Церкву як духовну і соціальну одиницю на передову боротьби за нову Україну. Правда, при цьому йдеться не про всі церковні спільноти, наявні і діючі в конфесійному просторі України. Церква дозволяє собі (!) не просто бути незадоволеною владою, критикувати її, а й пред'являти претензії, формулювати вимоги до влади, до суспільства, випереджаючи останнє і за масштабністю бачення проблем, і за швидкістю їх розпізнавання, і за варіативністю їх вирішення.

Динамічність самого життя покликає церкви переосмислювати свою роль у суспільстві і на основі цього шукати більш ефективні форми своєї присутності в світі, не втрачаючи свого основного призначення, не перетворюючись на ще один з багатьох соціальних інститутів, зберігаючи розумну міру між земним і небесним.

2.2 Леонід ВИГОВСЬКИЙ. СВІТОГЛЯДНО-СЕНСОТВОРЧА ФУНКЦІЯ РЕЛІГІЇ ЯК СИСТЕМНО-ФОРМУЮЧИЙ ЕЛЕМЕНТ ЇЇ СТРУКТУРИ

Релігія в наш час продовжує відігравати значну роль у житті суспільства й особистості. Для пересічної людини вона перш за все постає як сукупність функцій, які вона виконує щодо конкретної спільноти віруючих людей. “Релігію можна описати через її функціональність, - слушно зауважує А. Колодний, - але не можна осягнути через її сутність”¹²⁵.

Очевидно, що функції релігії носять соціальний характер, адже визначають або корегують майже всі форми поведінки віруючої людини. Саме тому релігія виступає важливим фактором соціальної взаємодії людей,

¹²⁵ Колодний А.М. Україна в її релігійних виявах. Монографія. – Львів, 2005. - С. 282.

зумовлює їх соціальну поведінку, певною мірою визначає координати їх подальшого суспільного й особистісного розвитку.

Загальновідомо, що в будь-якій системі є елемент, який виконує структуро-формуючу функцію. Саме він об'єднує інші складові в структуровану систему і створює тим саму певну цілісність. Тому в кінцевому підсумку саме така функція визначає зміст та форми реалізації тієї чи іншої соціальної системи.

Щодо системи функціональності релігійного комплексу, то таким структуро-утворюючим елементом виступає світоглядний чинник, який задає всій системі відповідного соціального напрямку реалізації притаманних їй функцій. Тому є потреба розглянути механізм впливу світоглядного чинника на інші складові такої цілісності, а також дослідити взаємодію структурних елементів системи функціональності релігії.

Метою нашого розділу є дослідження структури загальної системи функцій релігії та місце роль в ній саме світоглядно-сенсотвірної функції. Відтак основним завданням для нас буде: а) з'ясування механізму впливу світоглядно-сенсотвірної підсистеми (рівня) функції релігії на її загальну систему функціональності; б) розкриття світоглядно-сенсотвірної функції як системо-формуючого елемента загальної структури її функцій і механізму такого впливу; в) аналіз взаємозв'язку і взаємовпливу складових елементів загальної системи функціональності релігії.

Відомо, що серед науковців поки що немає єдиного підходу до розуміння суті та ієрархії функцій релігії в загальній системі. Так, І.Яблоков вказує на існування світоглядної, компенсацийної, комунікативної, регулятивної, інтегративно-деінтегративної, культуротрансляючої та легітимно-розлегітимної функції релігії¹²⁶. Інші автори називають ще інформаційну, пізнавальну, виховну, дисциплінуючу, комунікативну, етичну, нормативну, знакову, естетичну, політико-ідеологічну, правову, екологічну, гедоністичну, ейфоричну та інші функції. Зрозуміло, що це певною мірою відповідає істині, оскільки релігія в широкому її розумінні має безпосереднє чи опосередковане відношення практично до всіх сфер діяльності людини і суспільства. До прикладу, релігія регламентує харчування людини (пости), статеві стосунки між чоловіком і жінкою (сексуальні заборони) і т. д.

Оскільки релігія є частиною суспільного життя, то вона не може існувати окремо від нього. Через те їй більшою чи меншою мірою притаманна вся сукупність суспільних функцій, які охоплюють всі види життєдіяльності індивіда й соціуму. При всьому цьому функціонування релігії носить соціальний характер, оскільки забезпечує саме колективний характер реалізації потреб та інтересів людей. В історії людства релігія постала стабілізуючою силою спільноти в першу чергу через створення загального суспільного ідеалу, а також завдяки системі дозволів і заборон (табу), через які вона утверджувала в суспільстві соціальну ієрархію, порядок і стабільність.

¹²⁶ Введение в общее религиоведение. Учебник. Под ред. И. Яблокова.- М., 2001. - С. 290.

Число функцій релігії досить велике, і вони виявляються практично у всіх сферах життя людини та суспільства, які дотримуються релігійних поглядів. При цьому варто зауважити, що в науковій літературі функції релігії в основному розглядаються не системно, а окремо, кожна сама по собі. Власне це зумовлює розгляд тієї чи іншої функції поза її зв'язками з іншими. Отож, при такому підході ігнорується діалектичний зв'язок частини і цілого. Тому є потреба розглянути функції релігійного комплексу як складну субординаційну й ієрархічну систему, що частково вже було нами зроблено ¹²⁷.

На наш погляд, всю сукупність суспільних функцій релігії, виходячи з їх соціальної ролі, форм та засобів реалізації в соціумі, умовно можна звести до координаційної та ієрархічної системи, головними структурними елементами якої є світоглядно-сенсотвірна, ціннісно-регулятивна, соціально-організаційна та комунікативно-трансляційна підсистеми.

Світоглядно-сенсотвірна функція в цій системі відіграє головну роль. Це пояснюється тим, у житті людини і суспільства надзвичайно важливу роль виконує саме світогляд. Адже саме він визначає бачення людиною світу, формує її відношення до важливих моментів її індивідуального і суспільного буття. При цьому головним є те, що світогляд має не тільки теоретичне, а й практичне значення, оскільки визначає не тільки цілі, ідеали і сенс життя, життєдіяльності особистості, але й зумовлює засоби їх реалізації, а також сам спосіб соціальної активності.

Відомий дослідник в цій сфері В. Шинкарук слушно зауважив, що світогляд “є не що інше, як спосіб духовно-практичного засвоєння дійсності” ¹²⁸. Тому світогляд формує конкретну життєву програму особистості. Для її реалізації людина змушена відповідно корегувати зміст і форми власної діяльності або, у певних випадках, від деяких відмовитись. Зрозуміло, що саме релігійний світогляд зумовлює розуміння сутності сенсу життя релігійного індивіда і детермінує його конкретні життєві цілі, й тим самим спонукає до діяльності з їх реалізації, яка на практиці може мати не тільки релігійний зміст і форму.

Світоглядно-сенсотвірна функція, даючи людині відповідь на питання про сенс життя, його цінності і пріоритети, зумовлює зміст її діяльності, надає цілісності і єдності всім елементам системи функціонування релігії, постає її інтегративним началом. Це пояснюється тим, що вона в ієрархії функцій цієї системи займає провідне місце. Знаходячись у корелятивному зв'язку з іншими функціями системи, вона надає їм відповідної світоглядно-ідейної орієнтації. Тому світоглядно-сенсотвірна функція впливає на відповідний зміст інших функцій релігії, надає їм відповідного світоглядного обґрунтування, яке відповідає потребам людей, їх спільнот.

За своїм характером світоглядно-сенсотвірна функція, яка є провідною у відповідній підсистемі, є найбільш загальною й універсальною функцією релігії, оскільки в кінцевому підсумку саме вона зумовлює духовну основу для

¹²⁷ Виговський Л.А. Функціональність релігії: природа і вияви. Монографія. – Київ -Хмельницький, 2004.

¹²⁸ Шинкарук В.І. Категоріальна структура наукового світогляду // Філософська думка. – 1980. - № 2. - С. 17.

світоглядної інтеграції людей, формує засади для їх стійкого колективного існування і діяльності, стимулює підвищення їх групової консолідованості й ефективності взаємодії, сприяє нагромадженню соціального досвіду із гарантованого соціального відтворення таких колективів як стійких спільнот. “Релігія, – зазначає О. Пфлейдерер, – перетворює недосконале земне сотворіння в щось цілісне; вона підіймає нас до вічності, вириває із страждань і боротьби буття, підкорених часу”¹²⁹.

Тому першим структурним рівнем функціональності релігії постає саме світоглядно-сенсотвірна підсистема. Адже, вона має характер системоутворюючого структурного елементу вказаної системи. Це пояснюється тим, що при всьому розмаїтті завдань і функцій, релігія тим не менше має досить конкретне призначення, оскільки покликана дати індивіду розуміння сенсу життя. Це реалізується через релігійний світогляд, який, постаючи способом духовно-практичного освоєння дійсності людиною, відповідно детермінує направленість її діяльності. В цьому аспекті вказана система функціональності релігії виявляється не тільки в тому, що вона дає людині картину світу, але, завдячуючи цій картині, вона осягає .сєнс життя власного існування.

Другим структурним рівнем функціональності релігії є ціннісно-регулятивна підсистема. Це пояснюється тим, що розуміння сенсу життя стає “керівництвом до дії” особистості тільки тоді, коли набуває для неї значення цінності. Таку функцію виконує якраз ціннісно-регулятивна підсистема релігії, що постає як засіб регуляції соціальної поведінки людини через утвердження відповідних релігійних норм і цінностей, які зумовлюються релігійною картиною світу. На їх основі формуються конфесійні ціннісні орієнтації, які задають вибіркове ставлення віруючих людей до сукупності духовних та матеріальних благ й ідеалів, які розглядаються як об’єкти мети і засоби для задоволення їх потреб й запитів. Оскільки розуміння змісту цінностей спонукає людей до відповідної діяльності, то релігійні ціннісні орієнтації сприяють формуванню стабільних взірців взаємодії віруючих, зумовлюють їх поведінку на мікро- і макрорівнях.

Система цінностей, яка зумовлюється конкретним релігійним світоглядом індивіда, безпосередньо чи опосередковано реалізується у всій сукупності його духовної діяльності, об’єднує їх відповідними ідейними, етичними та естетичними засобами. Через це релігійне розуміння цінностей (земних, небесних) постає джерелом безпосередніх мотивів діяльності віруючої людини, для якої головним є мета досягнення спасіння душі в потойбічному світі. Саме тому для неї пріоритетними є не стільки матеріальні, як духовні цінності, які наближають її до Бога і Царства Божого. “Особистісні цінності, – зазначає Л.Чупрій, - відображаються в свідомості у формі ціннісних орієнтацій – найважливіших елементів внутрішньої структури особи, закріплених життєвим

¹²⁹ Пфлейдер Отто. Религия и религии // Религиоведение. Хрестоматия. Отв. ред. А.Н. Красников. – М., 2000. - С. 455.

досвідом індивіда, всією сукупністю їх переживань і відмежовують значиме, істотне для даної людини від неістотного, не значимого" ¹³⁰.

До третього структурного рівня функціональності релігії можна віднести соціально-організаційну підсистему, яка на засадах релігійного світогляду і зумовлених ним цінностей забезпечує основні форми інтегрованого існування спільнот людей, зокрема такі, як організація людей в колективну життєдіяльність засобом їх структурної диференціації на різного роду відносно самодостатні групи, а також регулює процесами взаємодії між людьми через релігійні приписи чи заборони.

Сутність соціально-організаційної підсистеми релігії проявляється в тому, що вона, сакралізуючи ціле, утверджує пріоритет колективного, суспільного буття. Через те вона є основою забезпечення стабільності тих суспільств, які дотримуються релігійних поглядів. Релігія слугує постійному відтворенню, демаркації (відокремлення) однієї людської спільноти від іншої. Таким чином, вона сприяє інтеграції людей в певні спільноти на різних рівнях (колектив, держава і т. д.). Тому в процесі розвитку суспільства релігія посідає особливо значиме місце в його житті, оскільки поряд з виконанням своєї первинної функції – соціалізації індивіда, вирішує завдання їх об'єднання в стабільну спільноту.

Реалізація сукупності функцій означеної підсистеми стає можливою тому, що релігія постає як всезагальність, яка сакралізує ціле і робить його неперехідною цінністю для конкретної людської спільноти. На засадах домінування цілого над його структурними складовими упорядковуються взаємовідносини і в людських спільнотах, де формується потреба сумісного проживання людей. Через те однією з головних функцій соціально-організаційної підсистеми є функція суспільної організації, що виявляється в розробці і утвердженні системи соціальних норм поведінки індивідів, регуляції їх поведінки.

Досить важливим є четвертий структурний рівень функціональності релігії, який постає як комунікативно-трансляюча підсистема. Вона безпосередньо виявляє себе або свою сутність в сукупності функцій, що реалізуються в процесі засвоєння людиною суспільних цінностей, передачі життєво значущої інформації, обміном досвідом, зміцненні зв'язків між членами колективу, конфесії. На цьому рівні реалізується життєво необхідна потреба індивіда в спілкуванні з іншою людиною, обміном інформацією, а то й простого співпереживання, співчуття. В підсумку, реалізація функцій цієї підсистеми слугує самоутвердженню релігійної особистості в соціальній групі, колективі, суспільстві.

Зміст і форми реалізації функцій вказаної підсистеми теж знаходяться в корелятивному зв'язку в першу чергу з світоглядно-сенсовірною функцією. Тому релігійний світогляд суттєво впливає на цей процес, оскільки задає зміст

¹³⁰ Чупрій Л.В. Релігійні цінності як основа розвитку духовності особистості // Українське релігієзнавство. – К., 2000. - С. 35.

та форми спілкування віруючих людей, у конфесійному плані “фільтрує” інформацію, яка розповсюджується в релігійному середовищі.

Таким чином, у загальній системі функціональності релігії можна виокремити такі головні структурні підсистеми (рівні), як світоглядно-сенсовірна, ціннісно-регулятивна, соціально-організаційна та комунікативно-трансляційна, які органічно взаємопов’язані між собою як складові компоненти одного цілого. Щоправда, в процесі розвитку людства й релігії ті чи інші елементи одного рівня можуть існувати в структурі вищого чи нижчого рівня або реалізовуватися в усій системі функціональності. Для прикладу, така важлива складова соціально-організаційного рівня, як інтегративна функція, може виявлятися тією чи іншою мірою в усіх частинах системи, зокрема в комунікативно-трансляційній підсистемі.

Системоутворюючим фактором в системі функціональності релігії, як вже раніш зазначалося, постає світоглядно-сенсовірна підсистема. Реалізуючись у відповідній функції, вона зрештою й зумовлює зміст та соціальний напрям реалізації всіх підсистем релігійного комплексу. Звичайно, при цьому не потрібно забувати те, що ступінь впливу цієї функції на структурні складові елементи означеної системи носить діалектичний характер. Тому він далеко не однозначний, оскільки і вони мають відносну самостійність у заданих світоглядних межах. Деякі з них можуть знаходитись під безпосереднім або опосередкованим впливом світоглядно-сенсовірної функції. Через те вона більш оперативно і активніше впливає на зміст і форми реалізації функцій соціально-організаційного ряду, ніж, скажімо, комунікативно-трансляційного. Саме така відносна самостійність і визначена "відокремленість" елементів в загальній системі функції релігії дозволяє існувати в ній і функціям з різним світоглядним "відтінком", звичайно, в окремих межах. Звідси поведінка віруючої людини у певних ситуаціях може не відповідати конфесійним вимогам.

Особливістю світоглядно-сенсовірної функції є те, що, власне, саме вона в усій системі функціональності релігійного комплексу має чітко визначений релігійний зміст, оскільки її вузловою проблемою є надання людині релігійної картини світу, де (в більшості конфесій) існує тілесна смерть індивіда і його духовне безсмертя. Проблема його досягнення вирішується шляхом формування розуміння шляхів досягнення конкретною людиною не просто безсмертя, а безсмертя в раю, що, відповідно, й зумовлює переоцінку цінностей земного життя і спонукає до релігійної діяльності щодо досягнення потойбічного блаженства.

Так, основний зміст, наприклад, православної концепції безсмертя особистості полягає в тому, що в дуальній людині душа є безсмертною і буде вічно існувати в потойбічному світі. Але, щоб його досягнути, людина повинна відповідно діяти в земному житті, тобто дотримуватись сукупності релігійних норм, приписів релігійної моралі. Тому релігійний світогляд змушує її розглядати проблеми світу з точки зору вічності потойбічного, що у певному сенсі "піднімає" індивіда над повсякденними турботами, "мирською суетою",

робить їх другорядними, і, відповідно, зумовлює цінність майбутнього потойбічного життя.

Похідною від світоглядно-сенсотвірної функції є особистісно-формуєча функція, або функція соціалізації. В цьому контексті варто зауважити, що поняття “людина” відображає загальні риси, які властиві всім індивідам, які відносяться до людського роду. Тому людьми народжуються, а особистістю стають в процесі соціалізації. Отож, особистість можна розглядати як індивідуальну форму буття людської сутності. Через те народжені індивіди можуть себе реалізувати як особистості лише тоді, коли вони в процесі взаємодії з іншими людьми засвоюють суспільні цінності, ідеали та відповідні норми поведінки. Тому поняття “особистість” характеризує засвоєння індивідами у такому процесі соціально значимих рис.

В означеному процесі релігія виконує надзвичайно важливу роль. Це пояснюється тим, що вона розглядає індивіда як “духовну” істоту, тобто як особистість. В межах релігійних координат людина усвідомлює себе насамперед “одухотвореною” (такою, що має безсмертну душу), а не просто тілесною (природною) істотою. Релігійний світогляд дозволяє їй не тільки осмислити своє суперечливе “двоїсте” буття, але й визнати в ньому пріоритетним саме духовну сферу, тобто те, що робить людину особистістю. Тим самим людина піднімається над тваринним світом, оскільки усвідомлює себе як образ і подобу Бога. Згадаймо біблейське “І Бог на Свій образ людину створив, на образ Божий її він створив, як чоловіка та жінку, створив їх” [Бут. 1: 27]. Тепер найважливішою рисою людини є богоподібність, оскільки акт творення людини кардинальним чином відрізняється від творення тварин. Людина відрізняється від них тим, що “...Створив Господь Бог людину з пороку земного. І дихання життя вдихнув у ніздрі її, - і стала людина живою душею” [Бут. 2:7]. Як бачимо, тут чітко констатується наявність у людини двоїстої природи – тілесної і божественної (духовної). З одного боку, вона, як і тварини, створена “із праху земного”. А з іншого - в духовному плані - подібна Богу. Тому у людини є “справжнє” (духовне, небесне, божественне) і “несправжнє” (тваринне, земне, гріховне). Дійсна реальність буття, з точки зору релігії, притаманна лише духовному буттю. Внаслідок гріхопадіння Адама і Єви людина приречена мати “розірване” людське буття – тілесне і духовне. Через те, виникнення і становлення особистості, особистісний розвиток можливий тільки в постійній боротьбі гріховного і Божественного.

Зрозуміло, що різні конфесії інтерпретують такий шлях відповідно своєму власному віровченню. Але при цьому спостерігається розходження лише в деталях, а не в основному – досягненні людиною в результаті специфічної діяльності трансцендентної реальності (рай, нірвана і т. д.). Певні відмінності в цьому плані є навіть у самих конфесіях. Так, ранне християнство досить негативно ставилося до матеріального багатства. Про це, зокрема, свідчить відоме твердження про те, що легше верблюду пролізти через вушко голки, ніж багатому потрапити в рай. Нині частина конфесій досить лояльно відноситься до матеріального багатства. Більше того, в деяких конфесіях,

зокрема протестантського напрямку, наявність його розглядається навіть як “благословення Боже”.

Звичайно, кожна культура виробляє власну систему цінностей, в якій осмислюється проблема життя і смерті. Вона творить певний комплекс образів та символів, за допомогою яких забезпечується психологічна рівновага особистості. В історії людства, як відомо, єгипетська і тибетська культури мали особливий інтерес до смерті та проблем, які вона породжує. Виходячи з того, що душа продовжує існувати після фізичної смерті людини, вони пропонували добре розроблені ритуали, які дозволяли безболісно перейти з одного стану в інший. При цьому життя і смерть в означених культурах певною мірою розглядалися як рівні. Це свідчить про те, що в них ще немає розуміння того, що життя – це благо, а смерть – зло. Тому обидва світи постають рівноцінними, хоча і розділеними деякою межею.

В іншому плані цю проблему розглядає індуїзм. Згідно з його вченням, всі істоти беруть свій початок в Брахмані, безособовому абсолютному початку, з якого виникає світ. Оскільки він лежить в основі всього існуючого, то все в кінцевому підсумку повинно повернутися до нього. Тому смерть – лише перехід від нижчого на вищий щабель, що продовжується до тих пір, доки дух не досягне такої міри чистоти і вдосконалення, щоб увійти в світову душу. Світова душа – це відображення всього буття, світовий дух – активне начало душі. Тіло для індуїстів повинно бути спалене відразу ж після смерті для того, щоб безсмертна душа перейшла в нове тіло. Цей процес буде продовжуватися до тих пір, доки душа не зіллється з душею вселенською.

При цьому потрібно пам'ятати і про специфіку самого суспільства, яке може суттєво впливати на зміст та форми функціонування релігії. Адже в різних суспільствах різні релігії виконують неоднакові функції, тобто неможливий універсальний функціоналізм. Тому вияв функцій релігії в кожному конкретно-історичному суспільстві має свої особливості, оскільки відповідає його суспільним потребам.

Висновок. Реалізація функціональності релігії в суспільстві є системним явищем, в якому її суспільні функції структуровані в координаційну й ієрархічну систему, яка має конфесійну визначеність та направленість, оскільки реалізується через діяльність релігійних інститутів, організацій, віруючих. Системо-формуючим елементом цієї системи постає саме світоглядно-сенсовірна функція, яка зумовлює відповідний ідейний зміст всіх складових елементів системи, через релігійні організації задає конфесійні форми реалізації. Ця функція за своєю природою має загальний і універсальний характер, оскільки має справу із загальністю. Це дозволяє їй “пронизувати” всі структурні елементи даної системи і надавати їм певної світоглядно-ідеологічної орієнтації, яка реалізується в діяльності релігійних організацій, буття яких зумовлюється виконанням специфічних релігійних функцій. Цілісність цієї системи визначається здатністю структурних складових створити функціональну єдність, а також постійним відтворенням структур, системи відносин, яка забезпечує ефективність означеної системи. Через те

цілісність системи функціональності релігії забезпечується динамічністю взаємодії всіх структурних елементів.

2.3 Алла АРІСТОВА. СУТНІСТЬ ТА СПЕЦИФІКА КОМУНІКАТИВНО-ТРАНСЛЮЮЧОЇ ФУНКЦІЇ РЕЛІГІЇ

Предметом нашого розгляду стало питання щодо сутності та специфіки виконання релігією комунікативно-транслюючої функції. Завдання, які висунуті в межах підрозділу: 1) охарактеризувати специфіку і структуру релігійної комунікації в парадигмі загальної теорії комунікації; 2) проаналізувати трансформації релігійної комунікації у сучасну добу; 3) висвітлити специфіку комунікативно-транслюючої функції релігії та напрями її трансформації у глобалізованому світі.

Наразі співіснують чимало напрямів наукової інтерпретації поняття «релігійна комунікація»: від філологічно-лінгвістичного й культурологічного до соціально-психологічного й історичного, соціологічного й теологічного. Без сумніву, ідейно-теоретичні передумови для комплексного осмислення феномену релігійної комунікації вже склалися, проблемою лишається вибір евристично-продуктивних методологічних підстав для його концептуалізації. Такою можливою методологічною базою може слугувати загальна теорія комунікації як міждисциплінарна сфера наукового знання, що спрямована на пізнання універсальних закономірностей і механізмів обміну інформацією, ролі і місця комунікацій в суспільстві, а також комунікаційних систем, методів, засобів, закономірностей їх функціонування і розвитку. В її координатах феномен релігійної комунікації постає як важливий компонент глобальних соціально-комунікативних процесів.

Численні визначення комунікації можна умовно угрупувати у два основні підходи. Перший практично не розмежовує комунікацію і спілкування, витлумачує комунікацію як «соціальне спілкування», форму взаємодії індивідів чи соціальних груп, безпосередній обмін навичками, уміннями, знаннями досвідом, інформацією, а також результатами діяльності. Другий – розглядає комунікацію передусім як процес передачі (обміну) інформації, ідей, емоцій за допомогою різноманітних засобів (знаків, символів, матеріальних носіїв, тощо). Ця розбіжність у підходах цілком прозоро відчитується і у визначеннях релігійної комунікації. Так, Н. Мечковська визначає релігійну комунікацію як таку, що об'єднує всі види спілкування у сфері релігії. На думку М. Федорової, релігійна комунікація – це відносини, в процесі яких відбувається передавання і обмін інформацією релігійного змісту за допомогою певної (тобто визначеної для кожної релігії) системи знаків.¹³¹ М. Петрушкевич вказує, що «суть

¹³¹ Федорова М. В. Религиозная коммуникация: сущность и специфика современного состояния / Марина Владимировна Федорова [Электронный ресурс] // Международный электронный научный журнал «SCIENCE TIME». – №4 (4), 2014. – Режим доступа: <http://cyberleninka.ru/article/n/religioznaya-kommunikatsiya-suschnost-i-sptesifika-sovremennogo-sostoyaniya>